

OLÁH JÓZSEF

**A SÁROSPATAKI ÉS REGÉCI URADALOM
ZEMPLÉN MEGYEI TELEPÜLÉSEINEK
XVIII. SZÁZADI NÉPSZÁMLÁLÁSA**

Abstract: *(Die Volkszählung im 18.-n Jahrhundert in den zum Zemplener Komitat gehörenden Siedlungen der Sárospataker und Regécer Gutwirschaften)* Die Bevölkerung der zu den Gutwirschaften gehörenden Siedlungen (4 Flecken und 8 Dörfer) war nach der Volkszählung 1784/87 fast 15000 Mann. Die bedeutendste war Tállya, die von ihrem Wein weiterberühmte Siedlung. Hier lebten am meisten, hier war die größte Bevölkerung (4388 Mann) Aus den 7273 hatten 779 Mann Adelsprivilegien (10,7%), 8% der Bevölkerung wurde als Bürger, 17% als Bauer, 24% als Häusler eingeordnet.

In die Kategorie „Sonstige“ fiel 6% der Bevölkerung. Die hohe Zahl der 1-12- und 13-17 – jährigen Jungen (zukünftige Soldaten und Arbeitskraft) vervollständigt die Skala der männlichen Bevölkerung.

Az első magyarországi népesség összeírást, az örökös tartományok 1777. évi felmérését követően, II. József rendelte el. A gondosan előkészített munkálatok végrehajtását az uralkodó katonai és polgári személyekre bízta. Az összeíró biztosok a korabeli ország terület 11 000 településén családonként, házanként, helységenként, megyénként négy példányban készítették el és összesítették az akkori népesség nemét, családi állapotát, foglalkozását, társadalmi helyzetét, korát stb. feltüntető kimutatásokat. Az 1784/87. évi első hazai népszámlálás az uradalmakhoz tartozó – Zemplén megyei – mezővárosok és falvak lakóiról a következő adatokat rögzítette:¹

Településnevek

	Ardó	Csernahó	Károlyfalva	Kis-Patak	Mogyorósk	Nagy-Patak	Petrahó	Rátka	S.új-hely	Tállya	Trautzonfalva	Vámos-újfalva	Össz.
Házak sz.	84	69	42	119	42	557	77	100	680	502	76	59	2407
Családok sz.	95	85	44	134	59	546	88	116	895	1007	85	62	3216
Jogi népesség sz.	484	386	233	629	312	2710	444	549	4037	4393	437	267	14881
Távollevők sz.	3	1	1	6	-	42	2	-	36	19	6	3	119
Idegének sz.	-	-	-	-	-	18	1	-	22	14	-	-	55
Tényleges népesség sz.	481	385	232	623	312	2684	443	549	4023	4388	431	264	14817
Nős férfiak sz.	96	78	36	121	65	483	83	115	709	882	78	55	2801
Nőtlen férfiak sz.	144	118	84	188	97	810	146	143	1243	1284	141	74	4472
Összes férfiak sz.	240	196	120	309	162	1293	229	258	1952	2166	219	129	7273
Összes nők sz.	244	190	113	320	150	1417	215	291	2085	2257	218	138	7638
A férfiak közül:													
Pap	1	-	-	-	1	5	1	-	14	5	-	1	28
Nemes	-	2	-	23	-	231	38	1	216	257	1	10	779
Tisztviselő	-	-	-	-	1	2	-	-	4	4	-	-	11
Polgár	1	-	-	2	1	74	-	-	133	57	-	1	269
Paraszt	44	47	32	79	19	104	48	92	60	52	63	30	640
Polg. és paraszt.													
Örökösök	41	41	26	69	17	138	56	60	152	84	52	24	760
Zsellérek	54	27	10	31	38	263	21	22	442	803	15	20	1746
Egyéb	8	5	2	4	14	76	4	6	150	156	9	4	438
Szabadságos katona	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarjadék	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1-12 éves	76	59	38	85	55	287	50	55	518	568	60	30	1884
13-17 éves	14	12	12	13	7	70	10	21	124	159	16	8	466
Összesen	239	193	120	306	153	1250	228	257	1813	2145	219	128	20512

A négy mezővárosra és nyolc falura vonatkozó adatsorokból megállapíthatjuk, hogy a házak számát a családok létszáma Nagy-Patak kivételével, mindenütt meghaladta. Egy lakóháza átlagosan 1,37 család jutott. Legkevesebb Károlyfalván 1,04, legtöbb Tállyán 2,01.

A házak, a családok és a „jogi népesség” számából a családok létszámára és az egy házban lakók számára is következtethetünk. A népesség és a családok számának hányadosa szerint egy-egy családban

Ardón	5,09	Petrahón	5,04
Csernahón	4,54	Rátkán	4,72
Kis-Patakon	4,69	Sátoraljaújhelyen	4,51
Komlósán	5,30	Tállyán	4,36
Mogyoróskán	5,29	Ttrautzonfalván	5,14
Nagy-Patakon	4,96	Vámosújfaluban	4,31

Átlagosan 4,83 személy élt. (A legtöbb Komlósán, a legkevesebb Vámosújfaluban).

Egy lakóházat

Ardón	5,76	Petrahón	5,77
Csernahón	5,59	Rátkán	5,49
Kis-Patakon	5,29	Sátoraljaújhelyen	5,94
Komlósán	5,55	Tállyán	8,75
Mogyoróskán	7,43	Ttrautzonfalván	5,75
Nagy-Patakon	4,87	Vámosújfaluban	4,53

egyén használt. Az átlag 5,89. Legtöbbben Tállyán, legkevesebben Vámosújfaluban laktak együtt.³

Mogyoróskán, Petrahón minden helybeli illetőségű egyén lakhelyén tartózkodott. Két helységben 1–1 (Csernahó, Károlyfalva), egyben 2 (Petrahó), kettőben 3–3 (Ardó, Vámosújfalva), egyben-egyben 6 (Kis-Patak), 19 (Tállya), 36 (Sátoraljaújhely), 42 (Nagy-Patak), összességében 116 távollévő személyt mutattak ki, azaz a jogi népességnek 0,78 százalékaival, mint távollévőkkel számoltak.

Nyolc helységben nem találtak máshová valót. Petrahón egy, Tállyán tizennégy, Nagy-Patakon tizennyolc, Sátoraljaújhelyben huszonhét idegen illetőségűt regisztráltak.

A távollévők száma több mint kétszerese volt az idegenekének.

A tényleges számú (14817) népességből legkevesebben Károlyfalván (232), legtöbbben a szőlőműveléséről, boráról messze földön híres Tállyán (4388) éltek.

Két településen (Károlyfalva, Vámosújfalva)	200–300,
Ugyancsak kettőn (Mogyoróska, Csernahó)	300–400,
Háromban (Trautzonfalva, Petrahó, Ardó)	400–500,
Egyben (Rátka)	500–600,
Ugyancsak egyben (Kis-Patak)	600–700,
Még egyben (Nagy-Patak)	2000–3000,
Kettőben (Sátoraljaújhely, Tállya)	4000-nél több személyt találtak.

A katonai szempontból különösen fontos férfi lakosságot családi állapot alapján is nyilvántartották. Az összes 7273 férfiból nőknek 2801, nőtlennek 4472-öt minősítettek.

Az összes felnőtt férfiből

Helységneve	Nősként élt (%)	Nőtlenként élt (%)
Ardón	40,00	60,00
Csernahón	39,80	60,20
Kis-Patakon	39,16	60,84
Károlyfalván	30,00	70,00
Mogyoróskán	40,12	59,88
Nagy-Patakon	37,35	61,65
Petrahón	36,24	63,76
Rátkán	44,57	55,43
Sátoraljaújhelyen	36,32	63,68
Tállyán	40,72	59,28
Trautzonfalván	35,62	64,38
Vámosújfaluban	42,64	57,36

A legkevesebb nő férfit Károlyfalván, a legtöbbet Rátkán találtak. A nőtlenek száma hét helységben (Ardó, Csernahó, Kis-Patak, Nagy-Patak, Petrahó, Sátoraljaújhely, Trautzonfalva) meghaladta a 60, Károlyfalván elérte a 70%-ot.

A házassági kötelékben és az anélkül élők átlagos aránya 38,55–61,45%-ra tehető.

A nők száma (7638) összességében 365-tel meghaladta a férfiakét (7273). Így a népesség nemek szerinti megoszlása 51,48–48,52% lehetett.

Egy férfira

Ardón	1,02	Petrahón	0,94
Csernahón	0,97	Rátkán	1,13
Károlyfalván	0,94	Sátoraljaújhelyben	1,07

Kis-Patakon	1,04	Tállyán	1,04
Mogyoróskán	0,93	Trautzonfalván	0,99
Nagy-Patakon	1,10	Vámosújfaluban	1,07 nő jutott.

Csaknem ugyanennyi nő élt, mint férfi Trautzonfalván, négy faluban (Csernahó, Károlyfalva, Mogyoróska, Petrahó) kevesebb, három faluban (Ardó, Rátka, Vámosújfaluba) és négy mezővárosban (Kis-Patak, Nagy Patak, Sátoraljaújhely, Tállya) pedig több.

A férfiak között huszonnyolc papot találtak. Az egyházi személyek fele Sátoraljaújhelyben lakott. Nagy-Patakon és Tállyán öt-öt, Ardón, Mogyoróskán, Petrahón, Vámosújfaluban egy-egy, négy településen Csernahó, Károlyfalva, Kis-Patak, Trautzonfalva egyetlenegy egyházit sem vettek számításba. Összességében „Isten szolgálói” a férfi lakosság 0,38%-át képezték.

Az országos összeírásakor három faluban (Ardó, Károlyfalva, Mogyoróska) nem találtak nemest. Rátkán, Trautzonfalván 1–1, Csernahón 2, Vámosújfaluban 10, Kis-Patakon 3, Petrahón 38, Sátoraljaújhelyen 216, Nagy-Patakon 231, Tállyán 257 nemesi származású férfi élt. A férfi lakosságnak Kis-Patakon 7,44, Vámosújfaluban 7,8, Petrahón 16,7, Sátoraljaújhelyen 11,9, Nagy-Patakon 18,5, Tállyán 11,99%-át minősítették kiváltságosnak. A 779 előjogokat élvező személy összességében a foglalkozás, társadalmi helyzet, életkor szerint megkülönböztetett, 18 évesnél idősebb férfiaknak 10,71%-át képezte.

Tisztviselőnek négy helységben 11, és pedig Mogyoróskán 1, Nagy-Patakon 2, Sátoraljaújhelyben és Tállyán 4–4 személyt minősítettek. Arányuk jelentéktelen, mindössze 0,15%.

Az összeírók polgárt öt településen (Csernahó, Károlyfalva, Petrahó, Rátka, Trautzonfalva) nem találtak. Ardón 1, Kis-Patakon 2, Mogyoróskán 1, Nagy-Patakon 74, Sátoraljaújhelyen 133, Tállyán 57, Vámosújfaluban 1, összesen 269 egyént minősítettek annak. Összességében a felnőtt férfi lakosság 3,70 (Nagy-Patakon 5,92, Tállyán 3,14, Sátoraljaújhelyen 7,34) százaléka kapott ilyen besorolást.

Az egyes helységekben az ottani férfi lakosság alábbi százalékát nyilvánították parasztnak, azaz telkes jobbágnak:

Ardón	18,41	Petrahón	21,05
Csernahón	24,35	Rátkán	35,80
Károlyfalván	26,67	Sátoraljaújhelyben	3,31
Kis-Patakon	25,56	Tállyán	2,42
Mogyoróskán	12,42	Trautzonfalván	28,77
Nagy-Patakon	8,32	Vámosújfaluban	23,44, azaz 8,79%-át.

Figyelemre méltó, hogy a népesebb szőlőtermesztésből élő mezővárosokban (Tállyán, Sátoraljaújhelyben, Nagy-Patakon) milyen alacsony ez az arány. (A szőlőműveléshez ugyanis általában nem kellett igaerő).

A polgárok és parasztek örökösökét külön kategóriába sorolták. A helyi örökösödési szokásokat követően nyilvántartott elsőszülöttek, nők és egyéb családtagok összevontan szerepeltetett száma (760) a felnőtt férfi lakosság-
nak

Ardón	17,15	Petrahón	4,56
Csernahón	21,24	Rátkán	26,31
Károlyfalván	21,67	Sátoraljaújhelyben	8,38
Kis-Patakon	22,33	Tállyán	3,92
Mogyoróskán	11,11	Trautzonfalván	23,74
Nagy-Patakon	11,04	Vámosújfaluban	18,75, átlagosan

10,45%-a.

Úgy gondoljuk, hogy a polgárok és a parasztek korábbiakban már említett létszámát figyelembe véve (269–640) és annak megfelelő arányokat feltételezve az örökösöknek közel egy, illetve kétharmada lehetett polgár és paraszt.

A zsellérek száma:

20 vagy kevesebb három (Károlyfalva, Trautzonfalva, Vámosújfalú),
21–60 közötti hat (Ardó, Csernahó, Kis-Patak, Mogyoróska, Petrahó,
Rátka),

200–300 közötti egy (Nagy-Patak),

400-nál több egy (Sátoraljaújhely),

800-nál több egy (Tállya) helységben.

A zsellérek a felnőtt férfi lakosságnak összességében közel egy negyedét (24%-át) alkották.

Az egyéb kategóriába nyolc településen 10-nél kevesebb, egyben 14 (Mogyoróska), 76 (Nagy-Patak), 150 (Sátoraljaújhely), 156 (Tállya) személyt soroltak. Összességében az ebbe a csoportba tartozók száma (438) a felnőtt férfiaknak 6,03%-át tette ki.

Szabadságos katonát egyik településen sem találtak.

A sokkal népesebb fiatalabb (1–12 éves) és az alacsonyabb létszámú (13–17 éves) korosztályhoz együttesen 2350 fiút soroltak és ez a kategorizált férfi létszámnak

Ardón	37,5	Petrahón	26,20
Csernahón	36,22	Rátkán	29,46
Károlyfalván	41,67	Sátoraljaújhelyben	32,89
Kis-Patakon	31,72	Tállyán	33,56
Mogyoróskán	38,27	Trautzonfalván	36,07
Nagy-Patakon	27,61	Vámosújfaluban	29,46 %-át,
Összességében 33,39%-át képezte.			

A fentiek szerint a legtöbb leendő katonaköteles személyt Károlyfalván, Mogyoróskán, a legkevesebbet Petrahón és Nagy-Patakon írták össze.⁴

Az első magyarországi népszámlálás fennmaradt adatainak az alapján megállapíthatjuk, hogy az általunk vizsgált tizenkét faluban és mezővárosban élő felnőtt férfi lakosságból a kialakuló

polgársághoz (pap, tisztviselő, polgár, polgár örökös)	kb. 8
a nemességhez	11
a telkes jobbágsághoz (paraszt, paraszt örökös)	17
a zsellérséghez	24
az egyéb kategóriához	6
a fiatalabb fiú korosztályhoz	34 % tar-

tozott.⁵

Jegyzetek

1. Danyi Dezső–Dávid Zoltán 1960. 4–6., 272. 285. A felmérést feldolgozó és publikáló szerzőpáros szerint: Az összeírók a településeken található épületek mindegyikét – pl. a templomokat is – lakóházaknak minősítették, a távollevő nőket figyelmen kívül hagyták, a házások között szerepeltették a nők görög katolikus, görög keleti, református és evangélikus papokat is, a papok gyermekeit a zsellérekhez sorolták.
2. A birtokos nevét, a kamarát, – kivéve Komlóskát, ahol ekkor a földesúr Csáky Imre gr. volt – nem tüntették fel. Az összes férfiak számától (7273) a papokra, nemesekre, parasztokra stb. bontott részösszegek végső summája (7051) Ardón, Csernahón 3, Kis-Patakon 3, Mogyoróskán 9, Nagy-Patakon 43, Petrahón 1, Rátkán 1, Sátoraljaújhelyen 139, Tállyán 21, Vámosújfaluban 1, összességében 222 fővel eltér. Hozzánk hasonló létszámú népességgel számol Süli Zakar István 1980. 35–77., egy másik munkában: Sárospatakon 3753 lakos, 753 lakóház, 768 család, Vámosújfalun 462 lakos szerepel. Balassa Iván 1991. 36. Egyik agrártörténészünk szerint Sárospatakon 3300, Sátoraljaújhelyen 4023, Tállyán 4388 főnyi népesség élt. Orosz István 1995. 135.
3. Figyelemre méltó, hogy száz évvel később, a millennium idején ezekben a helységekben 4181 lakóházat 33711 főnyi népesség használt, s így egy házra 8,06 személy jutott. A többi uradalomhoz tartozó, de itt nem szereplő településen, 2002 lakóházban 11597 lakos, házanként 5,79 fő élt. Azaz az összes kettős uradalomhoz tartozó helység 6183 házában 45308 egyén, átlagosan 7,33, tehát házanként 1,44-gyel több mint egy évszázaddal azelőtt. Dr. Sziklay Jenő és dr. Borovszky Samu 1896: 284., 287., 318–321.; dr. Borovszky Samu é.n. 26., 34., 41., 50., 52., 54., 58., 80–1., 86., 202., 105–107., 116–118., 131–132., 134–135., 142–151.
4. Zemplén vármegye fennmaradt eredeti és a szomszédos Abaúj-Torna vármegye (Nagy Lajos után számított) teljes adatsora (Kassa nélkül) így állítható össze:

Mezőváros	26	11
Község	418	263

Praedium	14	6
Összesen:	458	280
Ház	29888	19173
Család	38765	24762
Jogi népesség	209861	132823
Távol lévő	1191	1652
Idegen	546	1277
Tényleges népesség	209216	132448
Férfi házas	41706	25807
nőtlen	64742	41362
Férfi összesen	106448	67169
Nő összesen	103413	65654
Férfiak közül		
Pap	361	186
Nemes	4928	5315
Tisztviselő	97	45
Polgár	1181	1206
Paraszt	14554	6335
Polgárok és parasztok		
Örökösei	14942	6911
Zsellérek	22209	15895
Egyéb	6023	4685
Szabadságolt katona	22	78
Sarjadék 1–12 éves	31200	19376
13–17 éves	7692	5434
Összesen	103209	65666

Danyi–Dávid 1960. 26.

T. K. egyik XIX. századvégi közleményében az adómentes férfiak között ugyanannyi lelkészt, nemest, tisztviselőt említ. Abaújban a nevezettek közül kevesebbet (162, 4462, 41) mutatott ki. Szerinte az adómentes lakosság (férfi, nő) Zemplénben 10772, Abaújban 9330, az összes lakosság pedig 209861, 114833 volt. (Az adómentes személyek aránya: 8,12, ill. 5,13%).

Tagányi Károly 1896. 281.

Zemplén megyében – véleményünk szerint – a polgárság aránya 2,67, a nemességé 4,77, a telkeseké 27,49, a zselléreké 21,52, az egyéb kategóriáé 5,84, a szabadságos katonáké 0,02, a fiatalabb férfi korosztályoké 37,68%-ra számítható.

1. Egy másik műben a II. József korabeli népszámlálás idején Zemplénben 24 mezővárost, 419 falut, 18 pusztát, 28822 házat, 37144 keresztény, 1169 zsidó családot; 200687 keresztény, 5635 zsidó, összesen 206322 lakost említenek. Gulyás József–Kántor Mihály 1933. 276. A nemzedékek használata, nevezetesen „Hármas Kis Tükör”-ben, Losonczy István híres, először 1750-ben megjelentetett, majd ismételt kiadott könyvében Zemplénben 28 mezőváros, 423 falu, 115 pusztát

szerepel. Dongó Gyárfás Géza 1914. 190. Zemplén megye jobbágyságára még ifj. Barta János 1998. 232–48.

Felhasznált irodalom

- Balassa Iván: 1991 Tokaj-Hegyalja szőlője és bora. Tokaj. 36.
- Ifj. Barta János: 1998 Zemplén megye parasztsága a XVIII. század végén. In: Szabó István Emlékkönyv. Kovács Ágnes közreműködésével szerkesztette Rácz István. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen, 232–248.
- Borovszky Samu: Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely rt. Város. Apolló Irodalmi Társaság. Budapest, é.n. 26., 34., 41., 50., 52., 54., 80–81., 86., 102., 105–107., 116–118., 131–132., 134–135., 142–151.
- Danyi Dezső–Dávid Zoltán: 1960 Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Budapest, 4–6., 26., 272–285.
- Dongó Gyárfás Géza: 1914 Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoraljaújhely. 190.
- Gulyás József–Kántor Mihály: 1933 Sárospatak és vidéke. Magyar Városok Monográfiája. Kiadóhivatala. Budapest, 276.
- Orosz István: 1995 Földesúri támadások a hegyaljai mezővárosok ellen a XVIII. század Második felében. In: Hagyományok és megújulás. Debrecen, 135.
- Süli Zakar István: 1980 Tokaj-Hegyalja és környékének népmozgalma 1787–1870 között. Borsodi Levéltári Évkönyv. Miskolc, 35–77.
- Sziklay Jenő–Borovszky Samu: 1896 Abaúj Torna vármegye és Kassa. Apolló Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 184., 287., 318–321.
- Tagányi Károly: 1896 Az 1787. évi első népszámlálás Zemplén megyei eredményei. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 281.